

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
25 листопада 2022 року**

**м. Одеса
2022**

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ, КРИМІНОЛОГІЧНІ
ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІ ЗАХОДИ
ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ**

**Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
25 листопада 2022 року**

Одеса
ОДУВС
2022

УДК 343.85:343.9+343.1(477)
К 82

Статті друкуються в авторському варіанті. Оргкомітет дозволив собі лише скорочення статей, які суттєво перевищували пропоновані обсяги

Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі
К82 заходи попередження злочинності: матеріали Всеукраїнської наук.-
практ. конф. 25 лист. 2022 р. Одеса : ОДУВС, 2022. 257 с.

У збірнику представлені тези доповідей, які оприлюднені на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності», що відбулась у Одеському державному університеті внутрішніх справ 25 листопада 2022 року. Збірник розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, здобувачів вищої освіти, аспірантів та докторантів, практичних працівників і широкий читацький загал.

УДК 343.85:343.9+343.1(477)

© ОДУВС, 2022

ПОНЯТТЯ ВИПРАВДАНОГО РИЗИКУ ЯК ОСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЄ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ

*Воронцов Андрій Володимирович,
к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального
права та кримінології факультету підготовки
фахівців для органів досудового розслідування
Одеський державний університет
внутрішніх справ
м. Одеса*

Постійний рух та відповідні зміни в суспільному житті створюють відповідні умови для широкого висування соціально-значущих ініціатив, розширення видів діяльності, спрямованих на досягнення нових цілей та практичних засобів для задоволення потреб людей. При цьому життєдіяльність людей в переважній більшості сферах невід’ємно пов’язана з ризиком. Відомий факт, що ризик як соціальне явище вивчається різними науками. Відповідно виникає потреба розкрити специфічну особливість ризику в конкретних галузях наукового знання, у тому числі і кримінальному праві.

На сьогодні в юридичній літературі немає чіткого кримінально-правового визначення ризику як обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння. Аналіз визначення ризику ускладнюється тим, що в юридичній літературі і законодавстві термін «ризик» використовується для визначення різних правових явищ. Крім того, неоднозначність цього поняття, його різне етимологічне визначення викликає численні і найчастіше суперечливі підходи щодо тлумачення та призводить до неоднозначності серед юристів щодо питань формування підстав умов правомірності заподіяння шкоди у діяннях пов’язаних з ризиком. Тому, насамперед, необхідно з’ясувати що таке «поведінка», «поведінковий акт», що дозволяє надалі сформулювати чітке поняття «виправданого ризику».

Загалом необхідність виділення в межах кримінального права виправданого ризику як самостійної обставини, що виключає кримінальну протиправ-

ність діяння, тривалий час ставилася під сумнів саме зважаючи на наявність у кримінальному праві інституту крайньої необхідності.

Щодо самого терміну «ризик» із погляду семантики – можливість збитків або невдачі в якій-небудь справі; усвідомлена можливість небезпеки; сміливий, ініціативний учинок, дія зі сподіванням на успіх, позитивний результат. Найбільш розповсюдженою є трактування ризику як ситуативної характеристики діяльності, що укладається в невизначеності її результату і можливості настання несприятливих (небажаних) наслідків у випадку неуспіху [3].

Відповідно до зазначеного, сам термін «ризик» слід розглядати в трьох взаємозалежних і перетинаючих аспектах: а) ступінь і характер очікуваних небажаних наслідків у разі невдачі (неуспіху), яка обумовлена комплексною оцінкою імовірності розвитку негативних явищ та процесів; б) дія або бездіяльність, що загрожує особі небажаними наслідками; в) вибір між відповідними варіантами дії: більш оптимальний і більш привабливий, якщо результат останнього безперспективний і пов'язаний з можливістю настання небажаних наслідків.

Ризикованими також слід вважати діяння, за результатом яких шкода не обов'язково має настати, а лише є певна ймовірність її настання, хоча особа, яка вчиняє це діяння, сподівається на те, що цього не станеться. Отже, йдеться про низку наявних загроз та небезпек. При цьому під «загрозою» варто розуміти ймовірність настання негативних наслідків (подій), тобто пасивний стан ризику, а під «небезпекою» слід вважати активний стан ризику, тобто перетворення ймовірності на певні обставини, за яких ризик виступає фізичною величиною [2, с. 54].

Підставами ж для кваліфікації вчинених особою дій як таких, що були вчинені в умовах виправданого ризику, є: 1) наявність реальної ситуації об'єктивної дійсності, що свідчить про необхідність досягнення значущої суспільно корисної мети, наприклад, у разі лікарського ризику – загроза життя хворого пацієнта; 2) неможливість досягнення поставленої мети іншим шляхом, не ризикованим або менш ризикованим; якщо буде встановлено, що особа, яка вчинила це діяння, мала реальну можливість досягти поставлену мету іншим шляхом, але цією можливістю не скористалася і заподіяла шкоду, вона підлягає відповідальності на загальних засадах; 3) врахування та вжиття особою всіх необхідних запобіжних заходів для відвернення шкоди; ці заходи повинні бути необхідними і достатніми (з погляду особи) для відвернення шкоди правоохоронюваним інтересам і дозволяти особі обґрунтовано, а не легковажно (самовпевнено) сподіватися на її відвернення. Якщо ж для особи зазвичай очевидно, що, незважаючи на вжиті запобіжні заходи, ризиковані дії неминуче призведуть до заподіяння шкоди, виправданість ризику виключається [3].

Щодо позицій психологів, то вони вважають, що ключовою для підходу до аналізу кримінально-правового інституту ризику є наявність психологічної проблеми управління та контролю особою своєї поведінки (вольова ознака) в

нестандартних та незвичних ситуаціях для неї. Значну увагу дослідники психологічних проблем ризику обґрунтовано приділяють особливостям особистості, яка потрапляє у таку ситуацію. Такі ситуації з суб'єктивної точки зору складні й екстремальні для особи незалежно від того, чи йде мова про раптову ситуацію або про таку, виникнення якої передбачалося або навіть планувалося (наприклад, у зв'язку з науковим експериментом, випробуванням тощо).

Їх складність укладається в інформаційній невизначеності, що, у свою чергу, викликає невпевненість щодо досягнення поставленої мети, передбачення можливих негативних наслідків. Складність прийняття рішень у такому разі пов'язана з певною подальшою можливістю відповідальності (навіть кримінальної). Причому осіб, професійна діяльність яких робить ситуацію вибору досить розповсюдженою, більше хвилює не фізична небезпека для себе й інших осіб, а соціальна небезпека у виді санкцій за припущення.

Розкриваючи поняття щодо виправданого ризику слід звертати увагу і на існуючі відмінності в об'єкті та його розмежування. Так у стані крайньої необхідності шкоди спричиняється правоохоронюваним інтересам держави, суспільства, особи або інших осіб.

Об'єктами, яким може бути завдано шкоди діяннями, пов'язаними з ризиком, визнають будь-які правоохоронювані інтереси. У сферах виробництва, медичної практики, підприємницької діяльності, військової служби (на сьогодні яскраво проявляється в умовах війни) тощо, може бути заподіяна будь-яка шкода та будь-кому [1, с. 32]. Тобто у випадку крайньої необхідності шкоди може бути завдано як третім особам, так і особі, яка створила загрозу. За умов же виправданого ризику шкоди завдають лише третій особі.

Таким чином, головними відмінностями є те, що правовою підставою для крайньої необхідності ніколи не буде небезпека втраченої вигоди, для виправданого ризику – потенційна небезпека. Із фактичних підстав спричинення шкоди охоронюваним законом інтересам у ситуації ризику лише можливе, але аж ніяк не обов'язкове, на відміну від ситуації крайньої необхідності. Відмова від ризикованого діяннє не завжди пов'язана з настанням суспільно небезпечних наслідків, а за крайньої необхідності наслідки повинні настати неминуче.

Наприклад, з'ясовано, що у пацієнта внутрішня кровотеча, яка викликана тяжким захворюванням. Чи можна його врятувати, не завдаючи шкоди здоров'ю? Відповідь очевидна, тому лікар, який проводить операцію, перебуває в умовах крайньої необхідності. Звідси впливає така ознака крайньої необхідності, як наявність реальної небезпеки, тобто її існування в реальній дійсності, а не в уяві особи.

Отже, незважаючи на те що інститут виправданого ризику не є новою категорією для кримінального законодавства, він все одно потребує певного вдосконалення. Закріплений у європейському законодавстві близько 70 років тому та вперше отримавши законодавчого закріплення у КК України у 2001 році (стаття 43 КК «Діяння, пов'язане з ризиком») [4] виправданий ризик потребує уточнення, адже, урахувуючи досить загальне визначення, його

можуть тлумачити науковці, суспільство, судді різних інстанцій по-різному, що тягне за собою наслідки у вигляді неоднакового застосування цієї норми. До того ж відсутність єдиного підходу щодо тлумачення терміна «виправданий ризик» може стати під час правозастосування однією з причин порушення прав і свобод людини та громадянина, передбачених Конституцією України та міжнародними актами.

Особливої уваги заслуговує ризик у професійній діяльності медичних працівників, оскільки, зважаючи на особливості кожної людини, неможливо передбачити, як відреагує той чи інший організм на певні медичні маніпуляції або втручання. У такому випадку медичний працівник діє лише з позитивними намірами та сподіваннями на досягнення кращого результату, значної суспільно корисної мети.

Такі дії зумовлені конкретними особливостями кожної ситуації, а мета, із якою їх учиняють, не могла бути досягнута іншим способом, аніж ризиковим. Для того, щоб ризик можна було вважати виправданим, він має відповідати сукупності певних умов: наявність чітко визначеної мети, її виправданість, домірність ужитих заходів порівняно з тією шкодою, якій у результаті вдалося запобігти, а також безпечність таких дій для інших осіб [5].

Список використаних джерел:

1. Анчукова М. В. Виправданий ризик як обставина, що виключає злочинність діяння : монографія. Харків : ФО-П Вапнярчук Н. М., 2006. 168 с.
2. Беззубов Д. О. Юридичний ризик при застосуванні примусу в службово-бойовій діяльності органів внутрішніх справ України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 215 с.
3. Дубічинський В. В. Тлумачний словник української мови. Близько 20 000 слів і словосполучень. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. 608 с.
4. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 14.11.2022).
5. А. Байда, М. Пилипенко, В. Макітренко. Особливості кваліфікації діяння, пов'язаного з ризиком, як обставини що виключає кримінальну протиправність в медичній сфері. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2021/06/21_1_ua_n/38.pdf (дата звернення: 1

Тавлуй О.В. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОСОБНИЦТВО ДЕРЖАВІ – АГРЕСОРУ	34
Теренчик Е.Ю., Кулик Л.М. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ МАРОДЕРСТВА У ВОЄННИЙ ЧАС	36
Цюпка Д.В., Будяченко О.М. ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ ДО УЧАСТІ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ	40
Шаблистий В.В. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ	43
Шкута Олег Олегович ОСОБИСТА БЕЗПЕКА ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	46

НАПРЯМ 2. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ

Бегунц А.О., Житний О.О. ІМУНІТЕТИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ ТА ЇХ РЕГЛАМЕНТАЦІЯ (ОКРЕМІ АСПЕКТИ)	49
Беніцький А.С. ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ ФІНАНСУВАННЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	52
Бобчинський П.М., Конопельський В.Я. ОКРЕМІ ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ПРАВО НА ЖИТЛО» ТА «ПРАВО НА НЕДОТОРКАННІСТЬ ЖИТЛА» У КОНТЕКСТІ СТ. 162 КК УКРАЇНИ	56
Болдума В.П., Резніченко Г.С. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ...	59
Вільська Є.Р., Чекмарьова І.М. ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ	61
Воронцов А.В. ПОНЯТТЯ ВИПРАВДАНОГО РИЗИКУ ЯК ОСТАВИНИ, ЩО ВИКЛЮЧАЄ КРИМІНАЛЬНУ ПРОТИПРАВНІСТЬ ДІЯННЯ	63
Дідус А.Р., Резніченко Г.С. ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ	67